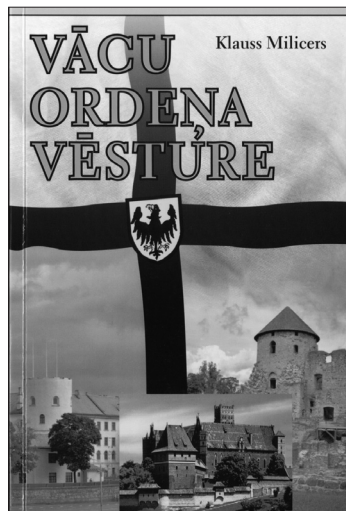

Milicers K. Vācu ordeņa vēsture. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2009. – 336 lpp.

Klausu Miliceru (*Klaus Miltzer*) varētu nosaukt par Vācu ordeņa pētniecības mūsdienu klasiķi, kurš savu ceļu pie grāmatas “Vācu ordeņa vēsture” ir mērojis vairāk nekā 20 gadu. Atšķirībā no daudziem slaveniem 19. vai 20. gadsimta vēsturniekiem, ko mūsdienu vēstures studenti un pētnieki uzlūko kā klasiķus, kas vienmēr ir bijuši savas nozares autoritātes, K. Milicers ieguvis autoritāti Vācu ordeņa pētniecībā pēdējo 20 gadu laikā – būtībā mūsdienu vēsturnieku acu priekšā!

Pirmais K. Milicera raksts par Vācu ordeņa Gīngenes komendes vēsturi publicēts 1968. gadā.¹ Nākamais Vācu ordeņa vēstures pētniecībai veltītais darbs – “*Die Entstehung der Deutschordensballeien im Deutschen Reich*” iznāk 1981. gadā. 80. gados publicēti vairāki K. Milicera zinātniskie raksti par Vācu ordeni, bet šī ordeņa pētniecībai viņš nopietnāk pievērsās 90. gados, kad vēsturnieks iesaistās dažādos zinātniskos projektos, kas saistīti ar Vācu ordeņa vēstures izpēti, publicē rakstus dažādos krājumos, kā arī pats rediģē rakstu krājumus. 90. gadu sākumā viens no K. Milicera pētniecības jautājumiem ir Vācu ordeņa Livonijas atzara bruņinieki, par kuriem viņš publicē daudzus zinātniskus rakstus, t.sk. divus Latvijā,² kā arī kopīgi ar Lucu Fenski 1993. gadā izdod rakstu krājumu “*Ritterbruder im Livländischen Zweig des Deutschen Ordens*.” 1999. gadā iznāk Vācu ordeņa pētnieku aprindās augstu vērtētais darbs “*Von Akkon zur Marienburg: Verfassung, Verwaltung und Sozialstruktur des Deutschen Ordens 1190–1309*”; bet 2005. gadā – “*Die Geschichte des Deutschen Ordens*”, kura latviskais tulkojums klajā nācis 2009. gada nogalē.

Pirms analizēt K. Milicera “Vācu ordeņa vēsturi”, jāsaka, ka 285 lappuses (tāds ir tīrais teksta izklāsta apjoms šīs grāmatas latviešu izdevumā, neskaitot priekšvārdu, bibliogrāfiju, glosāriju un rādītāju; oriģinālā tās ir 179 lappuses) nav iespējams sīki aprakstīt visas Vācu ordeņa darbības nianšes, aspektus un vēstures likločus, tādēļ autors ir centies maksimāli optimizēt izskatāmos jautājumus, lai parādītu galvenos Vācu ordeņa

¹ *Miltzer K.* Die Deutschordenskommende zu Giengen // Zeitschrift für Württembergische Landesgeschichte. – 1968. – Nr. 27. – S. 31–38.

² *Milicers K.* Vācu ordeņa Livonijas atzara brāļi universitātēs // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1992. – Nr. 2. – 18.–23. lpp.; *Milicers K.* Bruņinieki Vācu ordeņa Livonijas atzarā: 1237–1562 // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1994. – Nr. 3. – 47.–55. lpp.

darbības aspektus visā tā pastāvēšanas laikā. Ņemot vērā grāmatas apjomu un tās orientāciju uz plašu lasītāju loku, daudzi jautājumi ir aplūkoti visai konspektīvi vai dažbrīd pat vienkāršoti, pasakot galvenās domas, skaitļus un faktus, lai tikai neapturētu grāmatas ritējumu. Tomēr tādējādi K. Milicers ir arī sevi atsedzis kritiķiem, kas pēc grāmatas izlasīšanas varēs pārnest, ka autors nav apskatījis tādus vai citus jautājumus un ka varbūt šos jautājumus viņš nav aplūkojis pat apzināti.

Kritikas vilni K. Milicers varētu saņemt arī par izvēlēto pētniecības metodi, jo atšķirībā no daudziem citiem Vācu ordeņa, Prūsijas ordeņa valsts vai Livonijas vēstures pētniekiem viņš ir izmantojis pavisam citu pieeju Vācu ordeņa vēstures izpētē. Te varētu runāt pat par divkāršu skatpunkta maiņu: pirmkārt, K. Milicers grāmatā uzmanību vērš tikai uz Vācu ordeni, tādēļ latviešu lasītāju var mulsināt visai lakoniskās ziņas, piemēram, par Livonijas bīskapijām, Hanzu, feodālo attiecību attīstību u.tml. jautājumiem, kas būtu neatņemama Livonijas viduslaiku vēstures grāmatas sastāvdaļa. Otrkārt, K. Milicers ir mēģinājis vienādā mērā aplūkot visus Vācu ordeņa atzarus – Vācu ordeni Prūsijā, Vācu ordeni Livonijā jeb Livonijas ordeni, Vācu ordeni Vācijā un Vācu ordeni Vidusjūras baseina zemēs. Arī tas var likties pārsteidzoši, jo nereti pētnieki, kas deklarējuši, ka aplūkos Vācu ordeņa vēsturi, pamatā ir pievērsušies tā Prūsijas atzara vēsturei, vien piebilstot, ka Vācu ordenim bijuši atzari arī Vācijā un Livonijā.³

Šī autora izvēlētā skatpunkta maiņa uz Vācu ordeņa vēsturi mudina Latvijas lasītājus padomāt ne tikai par attieksmi pret Vācu ordeni, bet arī pret Livonijas un Baltijas viduslaiku vēsturi. Laikam visstrīdīgākā vieta K. Milicera grāmatā ir atziņa, ka Vācu ordenis savās pārvaldītājās zemēs nav praktizējis zemju izlīdzinošu krusta karu dalībniekiem (116., 127. lpp.), kā arī salīdzinoši pozitīvais Vācu ordeņa valsts iekārtas raksturojums.

Teiktais par zemju neizlīdzinošu dižciltīgajiem krustnešiem ir pretrunā padomju un nacionālajā historiogrāfijā izplatītajiem pieņēmumiem par krusta kariem Baltijā (ko reprezentē Vācu ordenis) kā vācu koloniālisma un vācu feodāļu ekspansijas izpausmi.⁴ Notikumi 12.–13. gadsimtā Baltijā parasti tikuši skatīti kā binārā opozīcija starp vietējiem iedzīvotājiem (balti, somugri) un iebrucējiem (vācieši, kristieši), bet K. Milicers parāda, ka iebrucēju puse tik monolīta nemaz nav bijusi, un pretstata Vācu ordeni

³ Šis “prusocentrisms” nereti ir ticis pārņemts Hartmūtam Bokmanam par viņa 1981. gadā iznākušo darbu “*Der Deutsche Orden. Zwölf Kapitel aus seiner Geschichte*”, kas ir pēdējais pirms K. Milicera monogrāfijas vāciski izdotais visaptverošais pētījums par Vācu ordeņa vēsturi (sk., piem.: *Reitemeier A. Rezension von: Klaus Militzer: Die Geschichte des Deutschen Ordens, Stuttgart: W. Kohlhammer 2005, pieejams: www.sehepunkte.de/2007/11/9768.html [aplūkots 04.02.2010.]*).

⁴ Piem.: “Vācieši labprāt uzņēmās iet krusta karos pret saviem kaimiņiem austrumos. Tādā kārtā varēja iegūt jaunu zemi, mantu un bez tam vēl – grēku piedošanu” (*Ģērmanis U. Latviešu tautas piedzīvojumi I–IV. – Rīga: Zvaigzne, 1991. – 31. lpp.*); “Ar kristīgo misiju tika piesegti vācu feodāļu iekarošanas centieni, attaisnota viņu nežēlība” (*Ючас М. А. Немецкий орден в трудах остфоршеров // Древнейшие государства на территории СССР. Материалы и исследования, 1987 г. – Москва: Наука, 1989. – С. 274*).

Livonijas zemju bīskapiem un Dānijas karalim, kuri savas pakļautās Prūsijas un Livonijas zemes izlēņoja krusta karotājiem, kas laika gaitā lika pamatus baltvācu muižniecībai. Te var runāt arī par akcentu pārbīdišanu autoram vēlamajā virzienā, jo K. Milicers nenoliedz Vācu ordeņa zemju izlēņošanu, vien norāda, ka ordeņa pārvaldītajās zemēs nav atrodami “lielāki īpašumu kompleksi, kas būtu nonākuši dižciltīgo rokās” (127. lpp.), secinot, ka Vācu ordenis tādā veidā ir mēģinājis mazināt sev politisko konkurenci no lielo zemju īpašnieku puses, kamēr, lūk, Rīgas arhibīskaps un Dānijas karaļi – tieši pretēji – dāsni izlēņoja savas zemes, lai tādējādi piesaistītu sev uzticamus vasaļus (127. lpp.). Tieši to pašu par Vācu ordeņa praktizēto zemju izlēņošanu Livonijas vēsturei veltītajā monogrāfijā raksta ievērojams latviešu viduslaiku pētnieks Indriķis Šterns: “Ja par archibīskapijas lēņiem aizrādīts, ka tie palaikam aptvēra vairākus ciemus un pagastus ar desmitiem arķļu, tad ordeņa lēņi parasti bija mazi,”⁵ – taču I. Šterns savā darbā ir gana sīki izanalizējis Livonijas ordeņa izlēņošanas praksi, lai, to izlasot (jo īpaši atziņu, ka Vācu ordenis šajā jomā bijis gandrīz tāds pats kā Rīgas arhibīskapija⁶), lasītājs saprastu, ka visi vācieši, kas 13. gadsimtā iebruka Baltijā, ir vienādi. Te diemžēl jānorāda uz jau teikto par K. Milicera grāmatas ierobežoto apjomu, kura dēļ, iespējams, ir izpalicis Vācu ordeņa zemju izlēņošanas politikas apskats un sīkāka analīze.

Pēdējā desmitgadē arī vairāki latviešu vēsturnieki ir mēģinājuši apšaubīt uzskatu par Vācu ordeņa destruktīvo lomu viduslaiku Baltijā,⁷ taču, kā rāda lasītāju atsauksmes, daudziem ir grūti piekrist šai nostājai. Tomēr ir vērojama arī pretēja tendence, kas manāma kristīgās baznīcas vēstures pētnieku darbos – baznīcas pretstatīšana Vācu ordenim, norādot, ka tieši Vācu ordenis ir atbildīgs par visu slikto, kas noticis Livonijā 13.–14. gadsimtā.⁸

Pievērsoties pašas grāmatas satura izklāstam, atzīmējams, ka tās autors Vācu ordeņa vēsturi ir sadalījis četros laika posmos un katra posma ietvaros atspoguļojis notikumu attīstību tajā vai citā ordeņa atzarā. Proporcionāli vislielākā grāmatas daļa ir veltīta laika posmam no Vācu ordeņa dibināšanas brīža 1190. gadā līdz 1309. gadam, aplūkojot ordeņa izveidošanos, pirmos amatvīrus, pirmās balijas. Tāpat šajā daļā aplūkota Vācu ordeņa valstu izveidošanās Prūsijā un Livonijā, kā arī šo ordeņa valstu saimnieciskā un politiskā struktūra.

Otrajā daļā atspoguļots Vācu ordeņa “ziedu laiks” (1309–1410) – ordeņa attīstība 14. gadsimtā Prūsijā, Livonijā, Vācijā, kā arī Vidusjūras zemēs. Grāmatas trešajā daļā ir aplūkots Vācu ordeņa noriets Baltijā, kas sācies

⁵ Šterns I. Latvijas vēsture, 1290–1500. – Rīga: Daugava, 1997. – 455. lpp.

⁶ Turpat. – 451. lpp.

⁷ Dzenis A. Latvieši Livonijas ordeņa valstī – vergi vai saimnieki? Pieejams: apslepta-vesture.blogiem.lv/trackback.php?id=18928 [aplūkots 09.02.2010.], arī www.delfi.lv/news/comment/comment/agris-dzenis-latvieši-livonijas-ordena-valsti.d?id=21763223 [aplūkots 09.02.2010.]; Kļaviņš K. Kas izveidoja un aizsargāja Livoniju? // Kļaviņš K. apStāvēšana. – Rīga: Mansards, 2009. – 7.–20. lpp.

⁸ Piem.: Cakuls J. Livonijas Romas katoļu baznīcas valsts XIII–XVI gs. – Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja, 2007. – 264 lpp.

ar sakāvi Grīnvaldes kaujā un beidzies ar reformāciju un ordeņa sekularizāciju Prūsijā 1525. gadā un Livonijā 1562. gadā. Tomēr noriets šajā laikā ir vērojams ne tikai uz politiskās skatuves, bet arī pašā Vācu ordenī, kur vērojama imperatīvu maiņa un garīgā bruņinieku ordeņa pārvēršanās par dziļciltīgo korporāciju (268. lpp.).

Taču tās vēl nav Vācu ordeņa beigas, un grāmatas noslēdzošajā – ceturtajā daļā K. Milicers parāda ordeņa vēsturi Vācijā 16.–20. gadsimtā. 20. gadsimta sākumā tas pilnībā atteicās no bruņinieku brāļu uzņemšanas un mūsdienās atkal darbojas kā garīgais ordenis. Krusta karu pētnieks Svens Ekdāls, rakstot par šo K. Milicera grāmatu, piebilst, ka sadaļā par mūsdienām trūkst apskata par Vācu ordeņa tēla ģenēzi dažādu valstu historiogrāfijā un iedzīvotāju apziņā, jo īpaši dažādi izmantoto Vācu ordeņa tēlu nacistiskās Vācijas un padomju ideoloģijā, kur savijās gan marksistiski šķiriskie, gan dažādi nacionālie, gan nacionālistiskie uzskati.⁹

Grāmatas noslēgumā autors dod arī nelielu glosāriju, kur īsumā paskaidro dažādus ar Vācu ordeņa darbību saistītos specifiskos terminus.

Jebkuru tulkotu grāmatu var uzlūkot no divām pusēm – kā oriģināldarbu un kā šī darba pārrādījumu, izvērtējot tulkotāja un redaktora darbu. Vērtējot šīs grāmatas latviešu variantu, ir jāuzsver tulka un redaktora rūpīgā pieeja tekstam, jo jāņem vērā visai mazattīstītā Vācu ordeņa vēstures pētniecības tradīcija Latvijā un specifiskā terminoloģija, kā arī grūtības saistībā ar seno Baltijas un Prūsijas vācisko vietvārdu korektu atveidojumu latviešu valodā.

Runājot par kļūdām grāmatas latviešu izdevumā, gribētos norādīt uz 186. lappusē ievietoto Livonijas konfederācijas karti – pirmkārt, Vācu ordeņa zemes mestra un “iekšējās padomes” apgabali ir sajaukti ar “pārējiem apgabaliem”, otrkārt, pieļauta tā pati kļūda, kas vācu izdevumā, Pērnavu lokalizējot Sēlpils foftijā.

Kā latviešu izdevuma pievienotā vērtība ir uzlūkojams grāmatas beigās ievietotais latviešu valodā izdotās literatūras saraksts par Vācu ordeņa vēsturi un ordeņa pilīm Latvijā. Tāpat jāatzīmē viena no vadošajiem Vācu ordeņa pētniekiem mūsdienu Latvijā – Ilgvara Misāna sarakstītais priekšvārds latviešu izdevumam, ieskicējot Vācu ordeņa un Baltijas krusta karu vēstures pētniecības problēmas pēckara Eiropā, kā arī mūsdienu Latvijā.

K. Milicera “Vācu ordeņa vēstures” izdevums latviešu valodā ir vērtējams kā pozitīvs piensums Livonijas viduslaiku pētniecībai Latvijā, kas dod iespēju lasītājiem iepazīt ne tikai Vācu ordeni, bet arī jaunākās tendences tā darbības pētniecībā. Grāmata ļauj arī nedaudz citādām acīm paskatīties uz to Latvijas senatnes daļu, kas daudzus gadu desmitus tika saistīta ar nebrīvības un svešas varas varmācīgu uzspiešanu.

Raitis Simsons

⁹ *Ekdahl S.* Rezension von: Klaus Militzer: Die Geschichte des Deutschen Ordens, Stuttgart: W. Kohlhammer 2005, pieejams: www.sehepunkte.de/2007/11/11233.html [aplūkots 09.02.2010.]. Plašāku ieskatu Vācu ordeņa historiogrāfijā dažādās Eiropas valstīs S. Ekdāls ir sniedzis rakstā: *Ekdahl S.* Crusades and colonization in the Baltic // Nicholson H. (ed.). *The Crusades.* – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005. – P. 172–203.